

Nurillayev Samad Safarovich,

pedagogogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD), Samarqand davlat pedagogika instituti
"Boshlang'ich ta'lim" kafedrası dotsent vazifasini
vaqtincha bajaruvchisi

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

UO'K 338

[HTTPS://DOI.ORG/10.34920/SO/VOL_2026_ISSUE_7_2](https://doi.org/10.34920/so/vol_2026_issue_7_2)

NURILLAYEV S.S. BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning metodologik, didaktik va texnologik asoslarini takomillashtirish masalasi yoritiladi. Tadqiqotchilik kompetensiyasi bo'lajak pedagogning muammoni ko'ra bilishi, ilmiy savol qo'yishi, axborotni izlash va tahlil qilishi, pedagogik hodisalarni kuzatishi, dalillarni taqqoslashi, gipoteza ilgari surishi, kichik pedagogik tadqiqotlarni rejalashtirishi, natijalarni izohlashi hamda o'z faoliyatini refleksiv baholashi bilan tavsiflanadi. Boshlang'ich ta'lim sharoitida ushbu kompetensiya alohida ahamiyatga ega, chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi bir vaqtning o'zida bir nechta fanlarni o'qitadi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oladi va ta'lim jarayonini muntazam tahlil qilib boradi.

Tayanch so'z va tushunchalar: bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi, tadqiqotchilik kompetensiyasi, metodologik asos, didaktik asos, texnologik asos, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik tadqiqot, refleksiya, loyiha, raqamli texnologiyalar, pedagogik diagnostika, kasbiy kompetentlik.

НУРИЛЛАЕВ С.С. РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье рассматриваются вопросы совершенствования методологических, дидактических и технологических основ развития исследовательской компетентности будущих учителей начальных классов. Исследовательская компетентность характеризуется способностью будущего педагога выявлять проблему, формулировать научный вопрос, осуществлять поиск и анализ информации, наблюдать за педагогическими явлениями, сопоставлять полученные данные, выдвигать гипотезы, планировать небольшие педагогические исследования, интерпретировать результаты и осуществлять рефлексивную оценку собственной профессиональной деятельности. В условиях начального образования данная компетентность приобретает особое значение, поскольку учитель начальных классов одновременно преподаёт несколько учебных предметов, учитывает индивидуальные особенности учащихся и систематически анализирует образовательный процесс.

Ключевые слова и понятия: будущий учитель начальных классов, исследовательская компетентность, методологические основы, дидактические основы, технологические основы, компетентностный подход, педагогическое исследование, рефлексия, проектная деятельность, цифровые технологии, педагогическая диагностика, профессиональная компетентность.

NURILLAYEV S.S. DEVELOPING RESEARCH COMPETENCE AMONG PROSPECTIVE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

This article examines the improvement of the methodological, didactic, and technological foundations for developing research competence among prospective primary school teachers. Research competence is characterized by the prospective teacher's ability to identify problems, formulate research questions, search for and analyze information, observe pedagogical phenomena, compare evidence, formulate hypotheses, plan small-scale pedagogical studies, interpret research findings, and reflectively evaluate their own professional activities. This competence is particularly important in primary education, as primary school teachers teach several subjects simultaneously, take into account the individual characteristics of pupils, and continuously analyze and improve the educational process.

Key words and concepts: prospective primary school teacher, research competence, methodological foundations, didactic foundations, technological foundations, competency-based approach, pedagogical research, reflection, project-based learning, digital technologies, pedagogical diagnostics, professional competence.

Kirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy faoliyati tayyor bilimlarni yetkazish bilan cheklanmay, ta'lim jarayonini tahlil qilish, pedagogik muammolarni aniqlash va ularning samarali yechimlarini izlashni ham talab etadi. Shu sababli tadqiqotchilik kompetensiyasi o'qituvchining kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim tarkibiy qismlardan biri sifatida qaralmoqda. Mazkur masala boshlang'ich ta'limda alohida ahamiyatga ega. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning individual va psixologik xususiyatlari turlicha bo'lgani sababli o'qituvchi dars jarayonini kuzatishi, o'quvchilarning qiyinchiliklarini aniqlashi va pedagogik metodlarni mavjud vaziyatga moslashtira olishi zarur.

Tadqiqotchilik kompetensiyasi bo'lajak o'qituvchining nafaqat ilmiy-tadqiqot metodlarini bilishi, balki ularni real pedagogik vaziyatlarda qo'llay olishi bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat va refleksiya bilan uyg'unlashtirish muhimdir.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tadqiqotchilik kompetensiyasi bilim, ko'nikma, amaliy tajriba, motivatsiya va refleksiyaning o'zaro birligi sifatida qaraladi. Uni rivojlantirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik muammolarni mustaqil aniqlashi, ma'lumotlarni tahlil qilishi va dalillarga asoslangan pedagogik qarorlar qabul qilishiga xizmat qiladi.

Mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar sharhi.

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, ularning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonida mustaqil va ijodiy faoliyatini shakllantirish masalalari pedagogika

fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda o'qituvchining kasbiy kompetentligini faqat nazariy bilimlar majmui sifatida emas, balki kasbiy vazifalarni mustaqil hal qilish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va o'z faoliyatini takomillashtirish imkonini beruvchi integral sifat sifatida qarash tendensiyasi kuchayib bormoqda.

O'qituvchi kasbiy kompetentligining nazariy va metodologik asoslari, pedagogik kadrlarni tayyorlashning mazmuni va tamoyillari respublikamiz olimlari tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, U.Sh.Begimqulov, A.A.Abduqodirov, R.X.Jo'raev, F.M.Zakirova, M.X.Lutfillaev, N.A.Muslimov, B.X.Xodjaev, O.A.Musurmonova kabi tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida¹ bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, kompetensiyaviy yondashuvni ta'lim jarayoniga tatbiq etish, pedagogik faoliyatning mazmuni va metodik ta'minoti masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Pedagogik kompetensiya va bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish masalalari Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari tadqiqotchilari tomonidan ham keng o'rganilgan². Mazkur yo'nalishda kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy kompetentlik, pedagogik faoliy-

¹ Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari. — Toshkent: Fan, 2007; Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Pedagogik texnologiyalarga oid ilmiy-metodik ishlar. — Toshkent: Muslimov N.A. va boshq. Kasbiy kompetentlikni shakllantirishga oid ilmiy-metodik tadqiqotlar.

² Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Эксперимент и инновации в школе. — 2009. — № 2. — С. 7–13; Маркова А.К. Психология труда учителя: книга для учителя. — М.: Просвещение, 1993. — 192 с.

atga tayyorgarlik, mustaqil ta'lim va refleksiv faoliyatning o'zaro bog'liqligi masalalari turli nuqtayi nazardan tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqotlarda o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash, muammoli vaziyatlardan foydalanish va talabaning mustaqil faoliyatini tashkil etish muhim shart sifatida qayd etiladi.

Xorijiy pedagogik tadqiqotlarda esa¹ o'qituvchini tadqiqotga yo'naltirilgan kasbiy faoliyatga tayyorlash, teacher research, practitioner research, inquiry-based learning, reflective practice va evidence-based practice kabi yo'nalishlarga katta e'tibor qaratilgan. Mazkur yondashuvlarda o'qituvchi tayyor metodik tavsiyalarni bajaruvchi emas, balki o'z pedagogik faoliyatini muntazam o'rganib, dalillar asosida takomillashtirib boruvchi mutaxassis sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish masalasi ilmiy-tadqiqot metodologiyasini o'zlashtirish bilan bir qatorda, muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, axborot manbalarini izlash va tanqidiy baholash, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, ilmiy xulosa chiqarish hamda natijalarni amaliy faoliyatga tatbiq etish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Shu jihatdan tadqiqotchilik kompetensiyasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini tashkil etuvchi muhim tarkibiy qismlardan biri sifatida qaralishi mumkin. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda mazkur masalaning ahamiyati yanada ortadi. Chunki boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlari o'qituvchidan pedagogik vaziyatlarni doimiy ravishda kuzatish va tahlil qilishni talab etadi. O'qituvchi o'quvchilarning o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni aniqlashi, ularning sabablarini tahlil qilishi, tegishli metodik vositalarni tanlashi va qo'llangan pedagogik ta'sir natijasini baholashi kerak. Bu jarayon mazmunan tadqiqotchilik faoliyati bilan bevosita bog'liq. Boshlang'ich ta'limda tadqiqotchilik faoliyatining yana bir muhim jihati o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olish bilan bog'liq. Bir xil pedagogik usul turli o'quvchilarda bir xil natijani bermasligi mumkin. Shu

sababli o'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarning faoliyati, qiziqishi, o'zlashtirish darajasi va qiyinchiliklarini kuzatib borishi, olingan ma'lumotlarga asoslangan holda o'z metodikasini moslashtirishi zarur. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlash jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish uning kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun amaliy ahamiyatga ega.

Pedagogik tadqiqotlarda muammoli ta'lim, loyiha metodi, case-study, pedagogik kuzatish, diagnostik topshiriqlar, kichik tadqiqotlar va refleksiv faoliyatdan foydalanish talabalarning mustaqil fikrlashi va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini berishi ta'kidlanadi. Mazkur metodlarning umumiy jihati shundan iboratki, ular talabani tayyor bilimni qabul qilishdan faol izlanishga, pedagogik vaziyatni tahlil qilishga va mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiradi.

Shuningdek, raqamli ta'lim muhitining rivojlaniishi bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron ilmiy resurslardan foydalanish, raqamli so'rovlar o'tkazish, ma'lumotlarni elektron jadvallarda qayta ishlash, natijalarni grafik va diagrammalar yordamida ifodalash hamda elektron portfolio yuritish tadqiqot faoliyatining ayrim bosqichlarini samarali tashkil etishga yordam beradi. Biroq bunda raqamli vositalardan foydalanish tadqiqotning maqsadiga bo'ysundirilishi, texnologik faoliyat tadqiqot mazmunining o'rnini egallamasligi lozim.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik kompetentlik, kasbiy tayyorgarlik, mustaqil ta'lim, refleksiv faoliyat va ilmiy-tadqiqot metodologiyasi bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar mavjud bo'lsa-da, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini kasbiy faoliyat bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirishning metodik jihatlarini yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, tadqiqotchilik kompetensiyasini pedagogik kuzatish, diagnostika, kichik tadqiqotlar, muammoli va vaziyatli topshiriqlar hamda refleksiv faoliyat bilan integratsiyalashgan holda shakllantirish masalasi qo'shimcha ilmiy-metodik izlanishlarni talab etadi.

Shu sababli mazkur tadqiqotda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni, metodlari, vositalari va pedagogik shart-sharoitlarini aniqlashga alohida e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotning maqsadi — bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni, metodlari, vositalari va pedagogik shart-sharoitlarini ilmiy-metodik jihat-

¹ Cochran-Smith M., Lytle S.L. Inquiry as Stance: Practitioner Research for the Next Generation. — New York: Teachers College Press, 2009. — 416 p.; Vieira F., Flores M.A., Coelho da Silva J.L., Almeida M.J., Vilaça T. Inquiry-based professional learning in the practicum: Potential and shortcomings // Teaching and Teacher Education. — 2021. — Vol. 105. — Article 103429. — DOI: 10.1016/j.tate.2021.103429

dan asoslash hamda pedagogik ta'lim jarayonida undan samarali foydalanish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning obyekti — oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayoni.

Tadqiqotning predmeti — bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni, shakllari, metodlari, vositalari, pedagogik shart-sharoitlari hamda tadqiqotchilik faoliyatini pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash jarayoni.

Tadqiqotning metodlari.

Tadqiqot metodologiyasini belgilashda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni, pedagogik shart-sharoitlari va amaliy mexanizmlarini aniqlashga yo'naltirilgan kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi tashkil etdi. Mazkur yondashuvlar tadqiqotchilik kompetensiyasini alohida bilim yoki ko'nikma sifatida emas, balki bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatida namoyon bo'ladigan integral sifat sifatida o'rganish imkonini berdi.

Asosiy qism.

Tizimli yondashuv asosida tadqiqotchilik kompetensiyasining tarkibiy jihatlari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Bunda motivatsion-qadriyatli, kognitiv, amaliy-operatsion, kommunikativ va refleksiv komponentlarning mazmuni hamda ularning o'zaro ta'siri hisobga olindi. Mazkur komponentlarning birortasini alohida holda rivojlantirish tadqiqotchilik kompetensiyasining to'laqonli shakllanishini ta'minlamasligi sababli, tadqiqotda ularning yaxlitligi asosiy metodologik tamoyil sifatida qabul qilindi.

Kompetensiyaviy yondashuv tadqiqot natijalarini aniqlashda talabaniq faqat nazariy bilimlarini emas, balki ushbu bilimlarni pedagogik vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini ham hisobga olish imkonini berdi. Shu sababli tadqiqot jarayonida "biladi" va "tushunadi" darajasidagi topshiriqlar bilan bir qatorda "qo'llaydi", "tahlil qiladi", "baholaydi" va "mustaqil qaror qabul qiladi" darajasidagi topshiriqlardan foydalanish zarurligi asoslandi. Bu yondashuv tadqiqotchilik kompetensiyasining amaliy mazmunini aniqlashga xizmat qildi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv doirasida tadqiqotchilik kompetensiyasi talabaniq real yoki

pedagogik jihatdan modellashtirilgan vaziyatlardagi faoliyati orqali o'rganildi. Bunda talabalar pedagogik muammoni aniqlash, muammoni tadqiqot savoliga aylantirish, tegishli axborotlarni izlash, ma'lumot yig'ish, ularni tahlil qilish, xulosa chiqarish va pedagogik tavsiya ishlab chiqish kabi faoliyat turlariga jalb etilishi nazarda tutildi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali talabalarning individual tayyorgarligi, ilmiy qiziqishlari, mustaqil ishlash darajasi va kasbiy ehtiyojlarini hisobga olish imkoniyati yaratildi. Tadqiqot topshiriqlarini differensiallashtirish orqali talabalar o'z tayyorgarlik darajasiga mos vazifalarni bajarishdan boshlab, bosqichma-bosqich mustaqil tadqiqotchilik faoliyatiga o'tkazilishi mumkinligi asoslandi.

Refleksiv yondashuv tadqiqot faoliyatining har bir bosqichida talabaniq o'z harakatlarini tahlil qilishiga imkon berdi. Talabadan nafaqat qanday natijaga erishgani, balki ushbu natijaga qanday metod orqali kelgani, metod tanlovining qanchalik asoslanganligi, qanday qiyinchiliklarga duch kelgani va keyingi faoliyatida nimani o'zgartirish zarurligini izohlash talab etildi. Shu asosda refleksiya tadqiqotchilik kompetensiyasining mustaqil va muhim tarkibiy qismi sifatida qaraldi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida nazariy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Xususan, ilmiy-pedagogik, psixologik, metodik va o'quv-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va konkretlashtirish metodlari qo'llanildi. Ushbu metodlar orqali tadqiqotchilik kompetensiyasining pedagogik mazmuni, uning kasbiy kompetentlik tizimidagi o'rni va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlashdagi ahamiyati aniqlashtirildi.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyasiga berilgan turli ta'riflar, uning tarkibiy komponentlari, shakllanish shart-sharoitlari va rivojlantirish vositalari o'rganildi. Turli ilmiy qarashlarni taqqoslash orqali tadqiqotchilik kompetensiyasining umumiy va farqli jihatlari ajratib ko'rsatildi. Bu esa maqolada mazkur tushunchaga nisbatan yaxlit ilmiy-metodik yondashuvni shakllantirishga asos bo'ldi.

Tahlil va sintez metodlari yordamida tadqiqotchilik faoliyatining alohida bosqichlari o'rganilib, ular yagona pedagogik jarayon sifatida umumlashtirildi. Xususan, pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, ma'lumot izlash va yig'ish, ma'lumotlarni qayta ishlash, natijalarni tahlil qilish, xulosa chiqarish va refleksiya bosqichlari o'zaro bog'liq faoliyatlar sifatida qaraldi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasining amaliy namoyon bo'lishini aniqlash uchun empirik metodlardan foydalanish nazarda tutildi. Jumladan, pedagogik kuzatish, suhbat, anketa, diagnostik topshiriqlar, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va faoliyat mahsullarini o'rganish metodlari muhim vositalar sifatida belgilandi. Pedagogik kuzatish metodidan foydalanishda talabaning pedagogik jarayondagi faoliyati maqsadli va oldindan belgilangan mezonlar asosida kuzatiladi. Oddiy kuzatishdan farqli ravishda tadqiqotga yo'naltirilgan kuzatishda kuzatish obyekti, maqsadi, indikatorlari va natijalarni qayd etish shakli aniqlanadi. Masalan, talabaning o'quvchilar faoliyatidagi muammoni aniqlashi, kuzatilayotgan hodisani tavsiflashi, sabablarni izohlashi va tegishli pedagogik xulosaga kelishi alohida ko'rsatkichlar sifatida baholanishi mumkin.

Suhbat metodidan talabalarining tadqiqotchilik faoliyatiga munosabati, tadqiqot jarayonida duch keladigan qiyinchiliklari, metod tanlashdagi qarashlari va kasbiy ehtiyojlarini aniqlashda foydalanish mumkin. Suhbat savollari ochiq shaklda tashkil etilib, respondentga o'z fikrini erkin ifodalash imkonini berishi maqsadga muvofiq.

Anketa metodidan tadqiqotchilik faoliyatiga bo'lgan motivatsiya, ilmiy izlanishga qiziqish, tadqiqot metodlaridan foydalanish tajribasi, axborot manbalarini tanlash va raqamli vositalardan foydalanish darajasini aniqlashda foydalaniladi. Anketa natijalari boshqa empirik metodlar orqali olingan ma'lumotlar bilan taqqoslanib, umumiy xulosalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Diagnostik topshiriqlar tadqiqotchilik kompetensiyasining alohida komponentlarini aniqlash uchun ishlab chiqilishi mumkin. Bunday topshiriqlarda talabaga tayyor pedagogik vaziyat taqdim etilib, undan muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, tegishli metodni tanlash, ma'lumot yig'ish vositasini ishlab chiqish yoki olingan natijalar asosida xulosa chiqarish talab qilinadi. Masalan, talabaga quyidagi mazmundagi vaziyat berilishi mumkin: boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'lum mavzuni o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lib, ayrim o'quvchilar topshiriqlarni bajarishda muntazam qiyinchilikka duch kelmoqda. Talabadan ushbu muammoni tadqiq etish uchun tadqiqot savolini ishlab chiqish, kuzatish yoki diagnostika metodini tanlash, zarur ma'lumotlarni aniqlash va natijalarni qanday tahlil qilish mumkinligini ko'rsatish so'raladi. Bunday topshiriq nazariy bilimdan ko'ra amaliy tadqiqotchilik kompetensiyasini aniqroq namoyon qiladi.

Tadqiqot jarayonida muammoli va vaziyatli topshiriqlar tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaraldi. Muammoli topshiriqlar talabaning tayyor javobni eslab qolishidan ko'ra, pedagogik muammoning sabablarini izlash va asoslangan yechim ishlab chiqishiga yo'naltiriladi.

Vaziyatli topshiriqlar real pedagogik amaliyotga yaqin bo'lishi bilan ahamiyatlidir. Bunda talabaga muayyan pedagogik holat tavsifi berilib, undan muammoni aniqlash, zarur ma'lumotlarni belgilash, tadqiqot metodini tanlash va ehtimoliy pedagogik yechimni asoslash talab etiladi. Mazkur topshiriqlar orqali talabaning tahliliy fikrlashi, qaror qabul qilish qobiliyati va dalillarga asoslangan xulosa chiqarish ko'nikmasi rivojlanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda kichik tadqiqotlarni tashkil etish muhim metodik imkoniyatlardan biri sifatida belgilandi. Kichik tadqiqotlar hajmi jihatidan katta ilmiy tadqiqotlardan farq qilsada, uning asosiy mantiqiy ketma-ketligini saqlab qoladi. Talaba kichik tadqiqot doirasida muammoni tanlaydi, tadqiqot savolini shakllantiradi, maqsad va vazifalarni belgilaydi, ma'lumot yig'ish usulini tanlaydi, dalillarni to'playdi, ularni tahlil qiladi va yakuniy xulosani shakllantiradi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining guruhli topshiriqlardagi faolligi, mustaqil ishlashdagi qiyinchiliklari yoki ma'lum didaktik vositaning o'quvchilar faoliyatiga ta'siri kichik tadqiqot mavzusi sifatida tanlanishi mumkin. Kichik tadqiqotlarni pedagogik amaliyot bilan bog'lash talabaning ilmiy faoliyatni real kasbiy vazifalar bilan integratsiyalashuviga imkon beradi. Natijada talaba tadqiqotni faqat akademik topshiriq sifatida emas, balki o'z pedagogik faoliyatini takomillashtirish vositasi sifatida anglay boshlaydi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasini aniqlashda diagnostik metodlar alohida o'rin tutadi. Diagnostika jarayonida talabaning tadqiqot muammosini aniqlash, metod tanlash, ma'lumot yig'ish, ma'lumotlarni tahlil qilish va xulosa chiqarish bo'yicha amaliy qobiliyatlari baholanadi. Diagnostik topshiriqlar reproduktiv, qisman izlanishli va ijodiy darajalarda tashkil etilishi mumkin. Reproductiv darajada talaba tadqiqot tushunchalari va metodlarini aniqlaydi yoki izohlaydi. Qisman izlanishli darajada berilgan pedagogik vaziyat uchun metod va vositalarni mustaqil tanlaydi. Ijodiy darajada esa pedagogik muammoni o'zi aniqlab, tadqiqot savolini shakllantiradi va uni o'rganishning maqbul yo'lini ishlab chiqadi.

Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlarni sifat va miqdor jihatdan tahlil qilish muhim bosqich sifatida belgilandi. Miqdoriy ma'lumotlarni guruhlash, taqqoslash, foizlarda ifodalash, jadval va diagrammalar orqali ko'rsatish mumkin. Sifat ma'lumotlari esa mazmuniy jihatdan guruhlanib, takrorlanadigan fikrlar, muammolar va tendensiyalar aniqlanadi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda triangulyatsiya tamoyilidan foydalanish ham maqsadga muvofiq. Bunda bir xil pedagogik hodisa turli metodlar orqali o'rganiladi. Masalan, talabani tadqiqotchilik faoliyati anketa, kuzatish va diagnostik topshiriq yordamida o'rganilganda, olingan natijalar o'zaro taqqoslanadi. Bu esa faqat bitta metod natijasiga tayanib xulosa chiqarish xavfini kamaytiradi.

Tadqiqotda tadqiqotchilik kompetensiyasining shakllanganlik darajasini baholash uchun bir nechta mezonlardan foydalanish mumkin.

Motivatsion-qadriyatli mezon talabani tadqiqot faoliyatiga qiziqishi, mustaqil izlanishga ehtiyoji va kasbiy rivojlanishga munosabatini ifodalaydi.

Kognitiv mezon tadqiqot metodologiyasi, ilmiy axborot bilan ishlash, pedagogik tushunchalarni bilish va tadqiqot jarayonining mantiqiy ketma-ketligini tushunish darajasini ko'rsatadi.

Amaliy-operatsion mezon pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, metod tanlash, ma'lumot yig'ish, tahlil qilish va natijalar asosida pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini ifodalaydi.

Kommunikativ mezon tadqiqot natijalarini og'zaki va yozma shaklda ifodalash, ilmiy mulohazalarda ishtirok etish va o'z xulosalarini dalillar bilan asoslash qobiliyatini qamrab oladi.

Refleksiv mezon esa talabani o'z tadqiqot faoliyatini tahlil qilishi, xatolarini aniqlashi, metodik qarorlarini baholashi va keyingi faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlarini belgilay olishini ko'rsatadi.

Mazkur mezonlar asosida tadqiqotchilik kompetensiyasining past, o'rta va yuqori darajalarini aniqlash mumkin. Past darajada talaba tadqiqot metodlari haqida umumiy bilimga ega bo'lsa-da, ularni pedagogik vaziyatda mustaqil qo'llashda qiyinchilikka duch keladi. O'rta darajada talaba berilgan pedagogik vaziyat uchun metod va vositalarni tanlay oladi, biroq murakkabroq tadqiqot vazifalarida o'qituvchi ko'magiga ehtiyoj sezadi. Yuqori darajada esa talaba pedagogik muammoni mustaqil aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, metodni asoslash, ma'lumotlarni tahlil qilish va dalillarga asoslangan pedagogik xulosa chiqarishga qodir bo'ladi.

Tadqiqot metodikasi shartli ravishda to'rt bosqichda tashkil etilishi mumkin.

1) diagnostik-tayyorgarlik bosqichi. Ushbu bosqichda talabalarning tadqiqotchilik faoliyatiga bo'lgan munosabati, mavjud bilimlari va amaliy ko'nikmalari aniqlanadi. Shu asosda keyingi ta'limiy topshiriqlarning mazmuni belgilanadi.

2) nazariy-metodik tayyorgarlik bosqichi. Unda tadqiqot metodologiyasi, pedagogik kuzatish, diagnostika, ma'lumot yig'ish va tahlil qilish usullari o'rgatiladi. Talabalar kichik mashqlar va vaziyatli topshiriqlar orqali o'rganilgan bilimlarni mustahkamlaydi.

3) amaliy-tadqiqotchilik bosqichi. Bu bosqichda talabalar kichik tadqiqotlar, pedagogik kuzatishlar, diagnostik topshiriqlar va loyiha faoliyatini amalga oshiradilar. Ular o'z tadqiqotlarini pedagogik amaliyot bilan bog'laydilar.

4) refleksiv-baholash bosqichi. Unda tadqiqot natijalari tahlil qilinadi, talabani o'z faoliyatiga bergan bahosi o'rganiladi va tadqiqotchilik kompetensiyasining rivojlanish dinamikasi aniqlanadi.

5) Shunday qilib, tadqiqot metodlari faqat nazariy bilimlarni aniqlashga emas, balki bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining real pedagogik vaziyatlarni tadqiq etish, dalillarga asoslangan qaror qabul qilish va o'z faoliyatini muntazam takomillashtirish qobiliyatini kompleks baholashga yo'naltiriladi. Mazkur metodik yondashuv keyingi natijalarni tahlil qilish va tadqiqotchilik kompetensiyasining rivojlanish darajasini asoslash uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama.

Tadqiqotning nazariy va metodik tahlili bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish pedagogik ta'limning alohida bir yo'nalishi sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlikning barcha tarkibiy qismlari bilan bog'liq uzluksiz jarayon sifatida tashkil etilishi zarurligini ko'rsatdi. Mazkur jarayonda talabani tadqiqot metodlarini nazariy jihatdan bilishi bilan bir qatorda, ularni amaliy pedagogik vaziyatlarda mustaqil qo'llay olishi muhim natija sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmunini beshta o'zaro bog'liq komponent orqali tavsiflash mumkin: motivatsion-qadriyatli, kognitiv, amaliy-operatsion, kommunikativ va refleksiv komponentlar. Ushbu komponentlarning har biri tadqiqotchilik faoliyatining muayyan jihatini ifodalasa-da, ular amaliy faoliyat jarayonida bir-birini to'ldiradi.

Motivatsion-qadriyatli komponent talabani pedagogik muammolarni o'rganishga qiziqishi, yangilikka ochiqqligi, dalillarga asoslangan qarorlarni qadrlashi va kasbiy rivojlanishga ehtiyoj sezishi bilan tavsiflanadi. Tadqiqot faoliyatiga ijobiy munosabat shakllanmagan sharoitda talabani metodologik bilimlari yetarli darajada amaliy faoliyatga aylanmasligi mumkin. Shu sababli oliy ta'limda tadqiqotning o'qituvchi kasbiy faoliyatidagi amaliy ahamiyatini ko'rsatish muhimdir. Kognitiv komponent tadqiqot metodologiyasi, pedagogik tushunchalar, ilmiy axborot bilan ishlash, manbalarni tanqidiy baholash va ma'lumotlarni tahlil qilishga oid bilimlarni qamrab oladi. Talaba tadqiqot muammosini to'g'ri shakllantirish uchun pedagogik tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni anglay olishi va tegishli ilmiy manbalarni tanlay olishi kerak. Shu bilan birga, internetdagi har qanday ma'lumotni ilmiy dalil sifatida qabul qilmaslik, manbaning ishonchligini baholash ko'nikmasi ham muhim natijalardan biri hisoblanadi.

Amaliy-operatsion komponent tadqiqotchilik kompetensiyasining eng faol qismi sifatida namoyon bo'ladi. U muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, maqsad va vazifalarni belgilash, tadqiqot metodini tanlash, ma'lumotlarni yig'ish, ularni guruhlash va tahlil qilish hamda natijalarga asoslangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Talabani mazkur amallarni mustaqil bajarishi uning tadqiqotchilik kompetensiyasi rivojlanayotganidan dalolat beradi. Kommunikativ komponent tadqiqot natijalarini og'zaki va yozma shaklda ifodalash, ilmiy muloqotda ishtirok etish, o'z fikrini dalillar bilan asoslash va boshqa tadqiqotchilar bilan hamkorlik qilish qobiliyatlarini qamrab oladi. Tadqiqot natijasi faqat ma'lumot yig'ish bilan tugamaydi. Olingan ma'lumotlarni tushunarli, mantiqiy va ilmiy uslubda taqdim etish ham tadqiqotchilik faoliyatining muhim bosqichidir.

Refleksiv komponent esa talabani o'z tadqiqot faoliyatini baholashi, qo'llangan metodlarning samaradorligini tahlil qilishi, mavjud cheklolarni aniqlashi va keyingi tadqiqot yo'nalishlarini belgilashi bilan tavsiflanadi. Refleksiya tadqiqotchilik faoliyatining sifatini oshiradi, chunki talaba o'z xulosalarini mutlaq va o'zgarimas haqiqat sifatida emas, balki mavjud dalillar va tadqiqot sharoitlari asosida shakllangan ilmiy xulosa sifatida baholashni o'rganadi.

Tahlil natijasida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish uchun uch darajali o'zlashtirish ketma-ketligi samarali metodik yo'nalish sifatida

belgilandi. Birinchi bosqichda talaba reproduktiv faoliyat orqali tadqiqotning asosiy tushunchalari va amallarini o'zlashtiradi. Ikkinchi bosqichda qisman izlanishli topshiriqlar orqali metod va vositalarni tanlashda mustaqillik darajasi oshadi. Uchinchi bosqichda esa talaba pedagogik muammoni mustaqil aniqlashdan boshlab, natijalarni tahlil qilish va himoya qilishgacha bo'lgan jarayonni mustaqil tashkil etishga yaqinlashadi.

Natijalar, shuningdek, muammoli ta'lim, loyiha metodi va case-study texnologiyalarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlarini ko'rsatdi. Muammoli topshiriqlar talabani tayyor javobni takrorlashdan ko'ra, sabablarni izlash va dalillar asosida xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Loyiha faoliyati esa muammo, maqsad, reja, ma'lumot yig'ish, tahlil va natijani taqdim etish jarayonlarini yagona faoliyatga birlashtiradi. Case-study esa muayyan pedagogik vaziyatni tahlil qilish, muqobil yechimlarni taqqoslash va qarorni asoslash imkonini beradi.

Pedagogik kuzatish va diagnostika vositalaridan foydalanish ham muhim natija sifatida ajratildi. Talabaga "o'quvchi darsda faol" kabi umumiy xulosalar bilan cheklanmasdan, faoliyatni kuzatiladigan indikatorlarga ajratish o'rgatilganda tadqiqot ma'lumotlarining aniqligi ortadi. Masalan, savolga javob berish, mustaqil topshiriqni boshlash va yakunlash, juftlikdagi muloqotda ishtirok etish kabi ko'rsatkichlar kuzatish uchun aniqroq mezon bo'la oladi. Tadqiqot natijalaridan yana biri tadqiqotchilik kompetensiyasini baholashda faqat yakuniy mahsulotga emas, balki faoliyat jarayoniga ham e'tibor qaratish zarurligidir. Talabani tadqiqot savolini qanday shakllantirgani, metodni nima sababdan tanlagani, ma'lumotlarni qanday tahlil qilgani va o'z xulosalarini qay darajada asoslay olgani baholashning muhim ko'rsatkichlari sifatida qaralishi kerak. Shuningdek, elektron portfolio tadqiqotchilik kompetensiyasining rivojlanish dinamikasini kuzatish uchun qulay vosita sifatida aniqlandi. Unda tadqiqot savollari, kuzatish varaqalari, ma'lumotlar jadvallari, loyiha natijalari, refleksiv yozuvlar va o'qituvchi fikrlarini tizimli ravishda jamlash mumkin. Bunday portfolio talabani bir martali natijasini emas, balki vaqt davomida shakllangan tadqiqotchilik tajribasini ko'rsatadi.

Olingan nazariy va metodik natijalar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish masalasini faqat ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan cheklab bo'lmazligini ko'rsatadi. Tadqiqotchilik faoli-

yati, avvalo, o'qituvchining kundalik kasbiy faoliyatini tashkil etish usuli sifatida qaralishi kerak. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi dars jarayonida muntazam ravishda muammolarni aniqlaydi, o'quvchilarning faoliyatini kuzatadi, turli metodlarning natijasini baholaydi va mavjud vaziyatga qarab pedagogik qarorlar qabul qiladi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasining aynan shu amaliy mazmuni uni oddiy ilmiy-tadqiqot ko'nikmalaridan farqlaydi. Talabani ilmiy maqola yoki kurs ishi yozishni bilishi uning avtomatik ravishda tadqiqotchi-pedagog sifatida shakllanganligini anglatmaydi. Muhim jihat shundaki, u real pedagogik vaziyatda muammoni ko'ra olishi, uning sabablarini farqlashi, tegishli dalillarni yig'ishi va pedagogik qarorini ushbu dalillar bilan asoslay olishi kerak.

Muhokama jarayonida aniqlangan muhim muammolardan biri talabalarning tadqiqot faoliyatini ko'pincha kurs ishi, bitiruv malakaviy ishi yoki boshqa yozma ilmiy ishlar bilan bog'lashidir. Bunday qarash tadqiqotchilik faoliyatining kundalik pedagogik mazmunini toraytiradi. Shu sababli oliy ta'lim jarayonida tadqiqot topshiriqlarini oddiy pedagogik vaziyatlar bilan bog'lash maqsadga muvofiq. Masalan, talaba boshlang'ich sinf o'quvchilarining muayyan topshiriqni bajarishdagi qiyinchiligini kuzatishi, ushbu qiyinchilikning ehtimoliy sabablarini aniqlashi va bitta metodik yechimni sinab ko'rishi mumkin.

Ikkinchi muammo tadqiqot metodlarini nazariy bilish bilan ularni to'g'ri tanlash va qo'llash o'rtasidagi farq bilan bog'liq. Talaba kuzatish, anketa yoki suhbat metodlarining ta'rifini yaxshi bilishi mumkin, biroq qaysi vaziyatda qaysi metod samaraliroq ekanligini asoslashda qiyinchilikka duch keladi. Shu sababli o'quv jarayonida "metodni aytin" turidagi reproduktiv savollardan tashqari, "qaysi metodni tanlaysiz va nima uchun?" mazmunidagi topshiriqlarni ko'paytirish zarur.

Uchinchi muammo ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilish bilan bog'liq. Jadval, raqam yoki diagrammaning mavjudligi o'z-o'zidan ilmiy xulosaning ishonchli ekanligini anglatmaydi. Talaba ma'lumotlarning qanday sharoitda yig'ilganini, kimlardan olinganini, tanlanma hajmini, topshiriq yoki savollarning shaklini va boshqa omillarni hisobga olishi kerak. Bu esa tadqiqotchilik kompetensiyasining kognitiv va refleksiv komponentlari birgalikda rivojlanishini talab qiladi.

To'rtinchi muammo refleksiyaning yuzaki tashkil etilishidir. Talabani "menga yoqdi", "qiyin bo'ldi"

yoki "yaxshi natija oldim" kabi umumiy fikrlari chuqur professional refleksiya uchun yetarli emas. Refleksiv faoliyat aniq savollar asosida tashkil etilishi lozim. Masalan: "Tadqiqot natijasiga eng ko'p ta'sir qilgan qaror qaysi bo'ldi?", "Qaysi dalil dastlabki fikrimni o'zgartirdi?", "Tanlangan metodning qanday cheklovlari mavjud?", "Agar tadqiqotni qayta o'tkazsam, nimani o'zgartirgan bo'lardim?" kabi savollar talabani o'z faoliyatini chuqurroq tahlil qilishiga yordam beradi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda nazariya va pedagogik amaliyotning integratsiyasi ham muhim masala sifatida namoyon bo'ladi. Talaba oliy ta'lim muassasasida o'zlashtirgan tadqiqot metodlarini pedagogik amaliyot davomida real vaziyatlarda sinab ko'rishi uchun sharoit yaratilishi kerak. Bunda pedagogik amaliyot faqat dars kuza-tish yoki dars o'tish bilan cheklanmasdan, kichik tadqiqot vazifalarini bajarish bilan boyitilishi mumkin. Talaba ma'lum indikatorlar asosida o'quvchilar faoliyatini kuzatishi, natijalarni qayd etishi va o'z kuzatuvlari asosida metodik tavsiya ishlab chiqishi mumkin. Tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishda baholash tizimining ham o'rni katta. Agar talaba faqat yakuniy natija uchun baholansa, u tadqiqot jarayonining alohida bosqichlariga yetarli e'tibor bermasligi mumkin. Shu sababli baholashda jarayon va natijani birgalikda hisobga olish maqsadga muvofiq. Tadqiqot savolining aniqligi, metod tanlovining asoslanganligi, ma'lumotlarning sifati, tahlil mantig'i, xulosalarning dalillarga mosligi va refleksiv tahlil alohida mezonlar sifatida baholanishi mumkin.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etishning qo'shimcha imkoniyatlarini yaratadi. Biroq bunda texnologik vositaning o'zi maqsadga aylanib qolmasligi kerak. Masalan, oddiy ma'lumotlarni jadval shaklida guruhlash uchun murakkab dasturdan foydalanish tadqiqot mazmuniga emas, texnik jarayonga ortiqcha e'tibor qaratilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli texnologik vositani tanlashda uning tadqiqot maqsadiga mosligi, foydalanish qulayligi va olingan natijaga qo'shadigan amaliy qiymati hisobga olinishi lozim.

Muhokama natijalari tadqiqotchilik kompetensiyasining rivojlanishi uchun akademik halollik va tadqiqot etikasi ham muhim shart ekanligini ko'rsatadi. Talaba foydalanilgan manbalarni to'g'ri ko'rsatish, o'zganing fikrini o'zlashtirmaslik, ma'lumotlarni sun'iy ravishda o'zgartirmaslik va tadqiqot ishtirokchilarining huquqlarini hurmat qilish tamoyil-

larini amaliy faoliyat davomida o'zlashtirishi kerak. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan bog'liq pedagogik kuzatish va diagnostika jarayonida shaxsiy ma'lumotlardan mas'uliyatli foydalanish muhimdir. Shu bilan birga, tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning samaradorligi o'qituvchining metodik tayyorgarligiga ham bog'liq. Oliy ta'lim o'qituvchisi talabaga tayyor javobni berishdan ko'ra, uni muammoni mustaqil tahlil qilishga yo'naltirishi, tadqiqot savolini aniqlashtirishda yordam berishi, metod tanlovini asoslashga undashi va konstruktiv teskari aloqa berishi kerak. Bunday pedagogik pozitsiya talabaning mustaqilligi va mas'uliyatini oshiradi.

Xulosalar.

1. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish pedagogik ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Tadqiqotchilik kompetensiyasi o'qituvchining muammoli vaziyatlarni aniqlash, ilmiy savol qo'yish, dalil yig'ish, ma'lumotlarni tahlil qilish, pedagogik qaror-

larni asoslash va o'z faoliyatini refleksiv baholash qobiliyatlarini yagona tizimda birlashtiradi.

2. Kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun metodologik jihatdan tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv yondashuvlarni uyg'unlashtirish; didaktik jihatdan muammoli ta'lim, loyiha, case-study, mini-tadqiqot va pedagogik diagnostikadan foydalanish; texnologik jihatdan esa raqamli axborot resurslari, elektron portfolio va ma'lumotlarni qayta ishlash vositalarini maqsadli qo'llash zarur.

Tavsiya etiladigan amaliy choralar:

1. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishining metodik fanlariga muntazam tadqiqot topshiriqlarini kiritish.
2. Talabalarning pedagogik amaliyotini mini-tadqiqotlar bilan bog'lash.
3. Elektron portfolio orqali talabaning tadqiqot faoliyati dinamikasini kuzatish.
4. Ilmiy manbalarni tanqidiy baholash va akademik yozuv bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni kuchaytirish.
5. Pedagogik tadqiqot etikasi va akademik halollikni barcha bosqichlarda izchil o'rgatish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar va konseptual materiallar.
3. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan.
4. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press.
5. Leontiev A. N. Activity and Consciousness. – Selected works.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. // Журнал «Эксперимент и инновации в школе», 2009 год, № 2. – с. 7-13.
7. Хуторской А.В. Современная дидактика. Учебное пособие. 2-е издание, переработанное. — М.: Высшая школа, 2007. — 639 с.
8. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х томах, том 1. – Москва: Народное образование, 2005.
9. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат/. — Москва: Академия, 2000. — 272 с.
10. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. — Toshkent: Fan, 2007.
11. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Эксперимент и инновации в школе. — 2009. — № 2. — С. 7–13; Маркова А.К. Психология труда учителя: книга для учителя. — М.: Просвещение, 1993. — 192 с.
12. Cochran-Smith M., Lytle S.L. Inquiry as Stance: Practitioner Research for the Next Generation. — New York: Teachers College Press, 2009. — 416 p.